

**“Ліст Рыгора Кобеца да Петруся Броўкі як крыніца інфармацыі
аб працэсе рэабілітацыі беларускіх пісьменнікаў”**

Тэма сталінскіх рэпрэсій падаецца неабсяжнай за колькасцю людзей, пацярпелых у гэтыя страшныя для нашай краіны гады. Сотні і сотні тысяч ні ў чым не павінных людзей былі асуджаны, зняволены, высланы за межы радзімы, расстраляны ці памерлі ад непасільнай працы.

Непапраўна пацярпела ад сталіншчыны і беларуская літаратура. Спісы расстраляных выклікаюць роспач – колькі няспраўджаных задум, колькі нерэалізаваных памкненняў найлепшых нашых паэтаў і празаікаў. Толькі адзінкі абмінулі гэты жорнаў, і зусім нямногім пашчасціла з яго вярнуцца.

Як адбывалася адаптацыя “старых” пісьменнікаў у “новым” літаратурным асяродку? Праз якія складанасці яны мусілі прайсці? Нават гэтая вузкая тэма пры больш блізкім знаёмстве выглядае даволі шырока.

Людзі ў літаральным сэнсе вярталіся з нябыту – у асяродак са сваёй іерархіяй і ўсталяваным парадкам.

Зусім не дзіўна, што тыя, у каго з жыцця выкраслілі дзесяць, дваццаць, а то і болей гадоў, чакалі справядлівасці.

Як прыклад, можна прывесці ўспамін Івана Шамякіна пра вяртанне Міколы Хведаровіча, які аднавіўся не толькі ў Саюзе пісьменнікаў, але і ў партыі. Пасля чаго падаў у партбюро заяву, што даносы на яго пісала Эдзі Агняцвет. На пасяджэнні Андрэй Макаёнак, сакратар бюро, зладзіў пісьменніцы разнос і хацеў даць ход справе далей, але ў гэты час з камандзіроўкі вярнуўся Пятрусь Броўка. Далей словы Івана Шамякіна: "Я першы далажыў яму аб сенсацыйнай падзеі... Прыгадваю, як Броўка змяніўся з твару – не пазнаць. Але не выдаў свайго спалоху. Ды тут жа паехаў некуды. Пазней я даведаўся – у Акадэмію, да Глебкі і Крапівы... У той жа дзень ці на другі, да партсходу, запрасіў Броўка Андрэя і мяне ў госці і пад чарку пераконваў партсакратара зняць пытанне з парадку дня. Навошта варушыць старое? Гэта ж пачынаць новы віток варожасці. Каму гэта на карысць? У іншы ж час жывём. Забыць былыя крыўды!.. На другі дзень запрасілі ў ЦК, спачатку ў адзел, пасля – да Цімоха Гарбунова, сакратара. Там пераковалі яго словамі Броўкі... Плюнуў ён – не пайшоў проціў старых" [1, 237–238], якія хацелі перагарнуць гэтую старонку.

Але найлепш псіхалагічны партрэт Петруся Броўкі, як мне падаецца, апісвае іншая цытата з успамінаў таго ж Івана Шамякіна:

«... Першы пазнаёміўся з дакладам Хрушчова на XX з'ездзе Броўка – член ЦК. Вярнуўся ён з "вялікага дома" надзвычай узбуджаны, здалося мне і

спалоханы, і ўзрадаваны... спалоханы, бо і сам у пэўным сэнсе з'яўляўся кўльтам, і становішча такое не магло не падабацца. Узрадаваўся – бо нарэшце вызваляўся ад таго страху, які гнёў і ціснуў без малага 20 гадоў» [1, 237–238].

Калі не ведалі, як сябе паставіць у новых умовах тыя, каго абмінуў страшны лёс, то што ўжо казаць пра тых, хто вяртаўся. Каб падступіцца да гэтай тэмы, прапаную зварнуцца да асобы драматурга Рыгора Кобеца і яго ліста да Петруся Броўкі ў прыватнасці.

Рыгор Кобец нарадзіўся 12(24).07.1898 у г.Елісаветград, цяпер Кіраваград, Украіна, драматург, прэзаік, сцэнарыст. З 1921 г. жыў у Мінску. Працаваў у рэдакцыі газеты «Рабочий». З 1925 г. – член рускай секцыі «Маладняка» – «Звенья», з 1929 г. – «Маладняка». Член СП БССР з 1935 г. У 1931–1937 гг. – на кінастудыі «Савецкая Беларусь» у Ленінградзе, пазней – на студыі кінахронікі на Далёкім Усходзе. Аўтар сцэнарыяў фільмаў: «Двойчы народжаны» (1933), «Шукальнікі шчасця» (1936), «Дняпро ў агні» (1937). У 1935 г. стаў заслужаным дзеячам мастацтваў Беларусі. Арыштаваны 15.07.1938; высланы ў Хабараўск. Зноў арыштаваны 05.12.1941; пастановай Асобай нарады атрымаў 10 год лагераў. Будаваў чыгункі Тайшэт-Лена, ад станцыі Наушка да Улан-Батара; потым знаходзіўся ў лагеры ў Заярску. З 1951 г. – на пажыццёвым пасяленні ў кіргізскіх стэпах (с. Кара-Балты Фрунзенскай вобл.) без права пражывання ў сталічных і абласных гарадах [3].

Увесну 1958 года Рыгор Кобец атрымлівае весткі ад Іларыёна Барашкі і Алеся Есанова, які займаўся зборнікам аўтабіяграфій беларускіх пісьменнікаў і прасіў Кобеца даслаць яго ўласную. Атрымаць такі ліст у Кіргізіі, дзе Рыгор Кобец пасяліўся пасля вызвалення, пасля столькіх гадоў забыцця – падзея неардынарная. Таму ён напачатку вырашае напісаць свайму таварышу Іларыю: “Я не вернуўся в Белоруссию, ибо не знал, как меня встретят и как ко мне отнесутся. Позондируй почву и напиши мне” [2, 459], але, не атрымаўшы адказу, піша ўжо Пятру Усцінавічу. Паколькі ліст, як вядома аўтару даследавання, нідзе не надрукаваны, то падаю яго цалкам (арфаграфія і пунктуацыя аўтара захаваны):

"Здорово, многоуважаемый Пётр Устинович!

Как твоё здоровье и каковы дела? Ты, вероятно, будешь удивлён получением моего письма но жизнь как жизнь неожиданна своими сюрпризами. Она частенько преподносит нам свои новости, которых мы порой и не ожидаем.

Вот пишу я тебе письмо и не знаю: в каком же тоне его писать. Толи писать председателю правления союза советских писателей БССР Петру Устиновичу Бровке толи написать весточку своему товарищу Петрусью?

А может быть соединив одно с другим вместе? Извини меня, Пётр Устинович, за слишком «дипломатическое» вступление однако, правду

сказать, жизнь меня многому научила и я теперь особо остро, как никогда раньше, помню и понимаю формулу «Всё течёт, всё изменяется». За 20 с лишним лет изменился и я и вероятно ты также. Мы уже и те и не те. Так то мой дорогой. Я о тебе знаю много. Читал радовался и что ж по правде говоря даже немного завидовал. Хорошо у тебя сложилась жизнь, а вот как твоё здоровье – не знаю поэтому и спрашиваю. Ты обо мне почти ничего не знаешь и поэтому я и пишу в первую очередь о себе. Я как говорится, нечаянно попал под колесо. В 1941 году побеседовал по душам с одним человеком с Д.Нагишкиным (детский писатель). В беседе с ним я сказал пару критических замечаний по адресу Иосифа Виссарионовича. Жизнь подтвердила эти замечания и их правдивость однако в то время меня за мое «вольномыслие» упрятали на 10 лет.

Эти десять лет я провёл частично в пустыне Гоби и частично на берегах реки Лены. После такого «лечения» меня отпустили на все 4 стороны и выдали справки о том что я вполне здоров, могу выбрать себе любое место жительства и что я никогда и никем не был судим, поражения никакого звания не лишён и могу работать где мне захочется.

Куда ехать? В Белоруссию? Больной, оборванный, без копейки денег? Зачем ехать? Побираться? Нет. Я выбрал путь потруднее. Уехал в Киргизию. Занимался физическим трудом. Был землекопом, каменщиком, пчеловодом, а теперь работаю библиотекарем средней школы и хударуком клуба. Писать начал снова. Кое что уже написал и подготовил к печати кое над чем ещё работаю. Во всяком случае я живу здесь уже 8 год. Соскучился по Беларуси, хочется кое что написать и для нашего кино и для театра но в настоящее время у меня плохо обстоит дело со здоровьем да и правду сказать, материальные дела далеко не блестящи. Пётр Устинович! Я на днях получил телеграмму о том что в БССР издается большой альманах и яко-бы требуется моя автобиография. Если это действительно так то я на всякий случай посылаю тебе мою автобиографию. Возьмите из неё то что Вам нужно и как нужно. Я получил письмо от Иллария Барашко, немедленно ответил ему и кое что послал для печати но до сих пор от него нет весточки. Уж не заболел ли он? Почему молчит? Пётр Устинович! Есть у меня к тебе просьба уже как к председателю ССП. Излагаю её кратко: мне исполнится 12 июля 1958 года 60 лет. Плохое здоровье и тяжёлые материальные условия заставляют меня браться за многие работы в ущерб литературным занятиям. Я решил перейти на пенсию. Это даст мне возможность более спокойно заниматься литературной работой. Для того что-бы перейти на пенсию мне необходимо запрашивать и завод «Пролетарий» и союз пищевиков, и редакции газет то есть все те учреждения где я работал просить у них справки для восстановления стажа работы, а это долгая песня. Если правление союза советских писателей БССР вышлет мне справку о том что я с 1925 года по настоящий день существую и занимаюсь литературным трудом и что я являюсь членом ССПБССР (необходим членский билет) то я без всякой волокиты перейду на пенсию. Документы о награждении меня званием

заслуженного деятеля искусств БССР при мне. Звания я не лишён. Членский билет литфонда также со мной а членского билета ССП нет. «Враги» где-то утеряли и не возвратили мне. Вот об этом я и прошу, Петр Устинович и тебя лично и всё правление союза в целом. Помогите мне немного. Вы хорошо меня знаете и помните что у меня не было привычки просить помощи я старался выкручиваться сам и своими просьбами литфонд не обременял. Пришлите мне эту справку и билет. Дайте возможность поработать на литературном поприще хоть оставшиеся годы жизни. Вот пока и всё. Уважаемый Петр Устинович. Ещё одна маленькая просьба к тебе. Обязательно ответь на мое письмо независимо от его содержания. Положительный будет ответ – обрадуюсь и поблагодарю Отрицательный – не обижусь и пойму. Ответ напиши мне обязательно, а если будет возможность то телеграфь.

Привет всем товарищам: Гурскому, Кучеру, Азгуру, Барашко, Лужанину, Глебке одним словом всем Товарищам.

27/IV 1928 года С приветом Г.Кобец.

Мой адрес

Кыргыз ССР, Фрунзенская область, Панфиловский район, мясосовхоз «Чалдовар»

Средняя школа

Кобец Григорий Яковлевич.

П.С. Если не будет трудно напиши попутно как вы там проживаете и что нового в Вашем творчестве. Передай привет Коршу-Саблину. Извини за небрежное и нескладное письмо. Слишком мучает головная боль. Доктора определяют диагноз – артерия-склероз а я сам чувствую что умру от кровоизлияния в мозг (правая старона). Честно говоря, смерти не боюсь а вот парализованным быть мне не хочется. Пиши. С нетерпением жду ответа.

Г.Кобец" [4]

Становішча ў рэпрэсаваных літаратараў было сапраўды неадназначнае. З аднаго боку, яны не лічылі сябе вінаватымі, з іншага – апыналіся ў сітуацыі просьбітаў і нават не ведалі, як падступіцца да былых таварышаў, якія ў гэты час займалі высокія адміністрацыйныя і партыйныя пасады альбо нават самі з'яўляліся часткай рэпрэсіўнага апарату. Разам з тым, менавіта ад іх рашэнняў залежаў далейшы лёс несправядліва асуджаных.

Разгляд пастаўленых у лісце пытанняў моцна зацягваўся – гісторыя гэта на той час даволі распаўсюджаная. Каб сабраць усе неабходныя паперы, бо як пісаў Кобец у іншым лісце да Броўкі "приходится соблюдать и кое-какие формальности" [2, 476], сыходзілі месяцы і нават гады. Некаторыя, як літаратар Барыс Мікуліч, даведку аб аднаўленні ў правах атрымлівалі праз

пару месяцаў пасля смерці. Рыгору Кобецу пашанцавала больш, 11 лютага 1959 года ён атрымлівае тэлеграму аб поўнай рэабілітацыі [2, 487]. У ліставанні з дачкой і калегамі пісьменнікам выразна прасочваецца надзея, якая то з'яўлялася, то згасала, па меры таго, якая інфармацыя прыходзіла з Беларусі.

Цікавай з'яўляецца відавочная апіска пры пазначэнні даты напісання –28 год, замест 58, нібы аўтар сапраўды вярнуўся ў мінулае ці наадварот, лішні раз падкрэсліў тое непапраўнае, што з ім здарылася. Цікавасць выклікае і стыль эпісталярыі, іранічныя ноткі, без якіх не мог абысціся такі няўрымслівы чалавек, як Рыгор Кобец.

Прыведзены ліст захоўваецца ў Літаратурным музеі Петруся Броўкі і з'яўляецца добрай ілюстрацыя "тыповай" для тых часоў сітуацыі.

Якія канкрэтныя захады рабіў Пятрусь Усцінавіч, невядома, але дачка Рыгора Кобеца заўсёды з павагай ставілася да народнага паэта і з удзячнасцю падкрэслівала яго ўнёсак у справу рэабілітацыі імені свайго бацькі.

Спіс літаратуры:

1. Іван Шамякін. Роздум на апошнім перагоне. Дзённікі 1980-1995 гадоў. Мінск, 1998.
2. Рыгор Кобец. Выбраныя творы. Мінск, 2009
3. <http://www.marakou.by/ru/davedniki/represavanyya-litaratory/tom-i?id=19553>
4. Фонды Літаратурнага музея Петруся Броўкі, КР_018836-(1-3), ліст Рыгора Кобеца да Петруся Броўкі ад 27.4.1958 года.